

TÁVIRAT.
Részvénytársaság Kőbánya.

Tavaszi Részvénytör
megérkezett,
ellenség meg-
adta magát.

E NAGY TIVORNYÁN

Interdiszciplináris konferencia

MTA BTK ITI

2016. június 8–10.

BALÁZS ESZTER

Test, szenvedés, hősiesség: magyar írókkal kapcsolatos diskurzusok és reprezentációk az első világháborúban

Ha az első világháborút – tágan értelmezett – kultúrtörténeti szempontból közelítjük meg, akkor különösen fontos szerepet tulajdoníthatunk a test és a testi tapasztalatok ábrázolásának, hiszen a harctéri halál és sebesülés alapvetően változott meg a korábbi háborús konfliktusokkal összevetve. Ebben a háborúban, amely pusztító erejét, a bevetett fegyvereket és a megmozgatott tömegeket tekintve nemcsak totális, hanem egyben az első ipari jellegű háború is volt, a hősiesség régi esztétikája, valamint az, ahogyan a bátorságról és a virtusról a 19. században gondolkodtak – hiszen sokan a régi sémákat is használni próbálták –, nem tudta kifejezni a háború valóságát. Miért lehet kutatási tárgy az írók, értelmiségiek teste, akik békeidőben par excellence gondolkodó lények, akik elsősorban nem a testükkel, hanem a fejükkel, intellektusukkal, kreativitásukkal érvényesülnek? Előadásomban erre keresem a választ Balázs Bélával, Bányai Elemérrrel és Nádass Józseffel kapcsolatos esettanulmányokon keresztül, amelyekben az értelmiségtörténeti megközelítést keresztezem a társadalmi nemek, illetve az első világháború kutatásával.

BALÁZS IMRE JÓZSEF

„Ájult cafat a ma”. Reiter Róbert a Kassák-folyóiratok vonzáskörében

1917-ben Reiter Róbert, a temesvári főreáliskola végzős diákja néhány diák-társával közösen litografált irodalmi folyóiratot jelentet meg Holnap címmel. A lap programját a szerkesztő utólagos visszaemlékezéseiben a megindult békeközművel, a „cselekvő pacifizmussal” hozza összefüggésbe, az iskola igazgatósága erre hivatkozva be is tiltja a lapot. Néhány hónappal a Holnap megjelenése után Reiter Róbert már Kassák Lajos budapesti folyóiratában, a Mában közli *Erdő* című versét, és a budapesti, majd a bécsi Ma rendszeresen publikáló munkatársa lesz.

Az előadás Reiter Róbert a korszakban publikált és a hagyatékban fennmaradt művei alapján rekonstruálja a szerző háborús helyzettel kapcsolatos, a Ma körére nézve is releváns álláspontját, ugyanakkor a Holnap más szerzőktől származó szövegeit is bevonja a vizsgálódásba, kitérve a bánási orosz hadifoglyokkal interakcióba lépő helyi civil lakosság oroszokhoz fűződő viszonyának tárgyalására is.

BÁLINT ANNA

Szimultaneitás és kubizmus a képzőművészetben és alkalmazása a háborús élményanyagú költészetben a tízes években (Robert és Sonia Delauney színtana és szimultaneizmusa)

Sonia Delauney és Blaise Cendrars *A transzszibériai expressz*, és a *franciaországi kis Johanna prózája* (1913) szimultán könyve, a szöveg utalásai az orosz-japán háborúra, szimultaneitás a versben és a kiadványban.

Blaise Cendrars hasonló technikával írt első világháborús verse, a *Háború Luxemburgban* (1916), illetve Blaise Cendrars–Fernand Léger *Öltem* című könyve (1918).

Guillaume Apollinaire *Az új szellem és költők* (1917) című tanulmánya, a napilapok és a technikai eszközök adta ihlet, illetve a távolság legyűrése, újfajta térkezelés a költészetben.

Orosz kubista futurizmus – Alekszej Krucsenyik–Kazimir Malevics: *Győzelem a nap fölött* (1915) című operája.

BÁNYAI ÉVA

Elveszett idők, megtalált lelkek (Vida Gábor: *Ahol az ő lelke*)

Vida Gábor *Ahol az ő lelke* című regénye – Tompa Andrea hasonló időszakot tematizáló *Fejtől s lábtól* című művéhez hasonlóan – a huszadik század eleji Erdély, főleg Kolozsvár köztes viszonytereit képezi meg. A narráció kiemelt tétje a Nagy Háború előtti, alatti és utáni történések reflexív, „alulnézeti perspektívából” való megközelítése, az időtlenségben konkretizálódó idő megragadhatósága, az „irányt” kereső háborúba keveredett „lelkek” irányvesztettsége.

A háború az elhallgatások, az elkerülések tanterepe, következménye viszont annál beszédesebb: azok sem ússzák meg, akik térben távol, de időben ugyanott vannak. Összekuszált családi életek, kapcsolatok, viszonyok szövevénye, az elveszett lelkek otthonra találása rajzolódik ki, akár konkrétan is az egyik, minduntalan a „fény irányát” kereső grafikus szereplő által.

BARTHA ÁKOS

Variációk egy témára: Bajcsy-Zsilinszky Endre és a Nagy Háború

Bajcsy-Zsilinszky Endre (1886–1944) az első világháborút huszárhadnagyként harcolta végig, több frontot megjárva, számos sebesülést és kitüntetést szerezve. Noha személye egy jól behatárolható, a világháború utáni események-

ben komoly szerepet játszó társadalmi csoportot – KuK-csapattisztek – testesít meg, a Nagy Háborúhoz fűződő viszonyulását politikusi életpályájának fordulatai újra- és újraírták. Előadásomban a fennmaradt 1914 és 1918 közötti családi levelezés, Bajcsy-Zsilinszky publicisztikai és kiadott művei alapján a pálya különböző szakaszainak világháborúra vonatkozó jelentésadásait értelmezem. Arra a kérdésre keresek választ, hogy milyen retorikai megoldások és/vagy szemléletbeli változások vezettek el a faji alapú, tördőféselmélettel elegyített militarizmustól a lővészárak demokratizáló hatására a fedezékben földreform-tervezetet író személyiséghez.

BOKA LÁSZLÓ

Pacifisták a Nyugat körén kívül – két példa

Köztudottnak számít, hogy a Nagy Háború kitörésének hónapjaiban még igen kevesen voltak azok – így Ady mellett Kaffka, illetve Szabó Dezső – akik már kezdettől fogva értelmetlen vérontásnak gondolták, és határozottan elítélték a háborút. A Nyugat – 1915-től körvonalazódó pacifista álláspontjának megfelelően – fokozatosan határolódik el minden militáns propagandától, így magát a lapot is egyre gyakrabban „tarkítják” a cenzúra fehér oldalai. Meglehetősen keveset tudunk ugyanakkor az e szellemi műhely körén kívül rekedt olyan szerzőkről, akiknek álláspontja a háborút és annak magyarságra vonatkozó tragikus következményeit tekintve megegyezett Adyéval, talán nem is egészen véletlenül. Előadásomban mindezek fényében két A Holnap köréhez tartozó szerző, Dutka Ákos és Emőd Tamás 1915 és 1917 között megjelent köteteit vizsgálom, akik mindenfajta militarizálódás és agitáció elutasításával a kezdetektől a hivatalos szövegek és a propaganda ellenében szólaltak fel, és korabeli versesköteteikkel elsődlegesen a magyarság szellemi felszabadításához, az értelmiség kritikai attitűdjeinek pallérozásához akartak hozzájárulni.

BORBÁS ANDREA

Ady-sorok Petrarca könyvében: a *Ceruza-sorok Petrarca könyvében* című versciklusról (*A halottak élen*, 1918)

Az első világháború percepcióját illetően Ady műveiben megfigyelhető, hogy a radikális szembefordulást a múltba való menekvés váltja fel. „Olyan bizonytalan a Jövő, hogy ezennel reakciósan a Múlthoz utasítom a látni kívánókat”

– olvasható *A föltámadt Jókai* című publicisztikai írásban 1916 májusában. Az intertextualitásra ráhagyatkozó lírai beszéd Ady költészetének meghatározó jellegzetességévé vált a világháború éveiben. A hagyomány nyelve beleíródik a lírába (és a prózába), aminek következtében a lírai (és prózai) én beszédmódját látványosan korábbi szövegek (a *Biblia*, a kuruc költészet, Csokonai Vitéz Mihály-szövegek, Petrarca *Daloskönyve*) prefigurálják. Azt is mondhatnánk, hogy egy olyan irodalomfolyamat felvázolása történik, amelynek végpontján a szerző saját életműve található. Előadásomban ezt a jelenséget, *A halottak élen*-kötet *Ceruzasorok Petrarca könyvén* című ciklusán keresztül mutatom be.

BÖDÖK GERGELY

Fény és árnyék – A mindennapi élet az első világháború Magyarországn

A kezdeti eufórikus, örömteli hangokba az idő előrehaladtával mind nagyobb mértékben keveredtek antimilitarista jelszavak és háborúellenes szólamok. Az „Éljen a háború!” jelszavát skandáló felvonulók helyét – a küzdelmek végére – a „Jöjjön a béke!” transzparenseivel vonuló tömegek foglalták el. Sorbanállások, jegyrendszer, hadigazdaság és infláció. Ezek a fogalmak szervesen hozzátartoztak az első világháború hétköznapijához. De amíg az arisztokrácia és a véleményformáló politikai elit tagjainak életszínvonala alig vagy csak keveset változott, a középosztály már alaposan megsínylette a háborús időköt; a társadalom jelentős részét alkotó szegényparaszttság és a városi munkásság életkörülményei pedig drasztikus mértékben romlottak. De hogyan zajlottak a mindennapok ezekben az években? Azok, akik nem vettek részt tevőlegesen a harcokban, hogyan élték meg a hétköznapiakat a fővárosban, és hogyan vidéken? Előadásomban a Nagy Háború alatti mindennapok több aspektusát igyekszem bemutatni.

DECZKI SAROLTA

Az eszmék háborúja

Az első világháború nagy hatással volt a filozófiára is: számos gondolkodó próbált választ adni a háború idején egyre nagyobb súllyal jelentkező morál- és kultúrfilozófiai kérdésekre. A „Nagy Háborút” sokan kultúrák harcaként fogták fel, vagyis kitüntetett szerephez jutottak a „faji” és „nemzeti” kérdések, melyek az egyes országokat, népeket és kultúrákat vetették össze egymással. A háború

puszta ténye tehát „minden érték átértékelését” követelte a kortársaktól, amely kihívásnak Magyarországon is igyekeztek eleget tenni a szellemi élet képviselői. Ahogyan Kornis Gyula írta 1916-ban az Athenaeumban: „a háborúban mindenki filozofálni kénytelen, mert a legnagyobb értékeink forognak kockán”. Előadásom ezen új kérdések áttekintésére vállalkozik a korabeli német és a magyar filozófia tükrében.

DOBÓ GÁBOR, SZEREDI MERSE PÁL

Első világháborús avantgárd folyóiratok a múzeumban: kiállítás a Ma folyóirat budapesti időszakáról (1916–1919)

Az avantgárd folyóiratok múzeumi kiállítása legalább két problémát vet fel: a múzeumellenes avantgárd muzealizálhatóságának kérdését és az eredetileg nem kiállítási tárgynak szánt folyóiratok kiállíthatóságának problémáját. Előadásunkban a kérdés elméleti és gyakorlati aspektusait egy esettanulmány kapcsán vizsgáljuk meg: a Kassák Múzeumban 2016 őszén Kassák Lajos Ma című folyóiratának „pesti időszakáról” (1916–1919) készülő kiállítás apropóján. Prezentációnkban felvetjük a kérdést, hogy miben különbözik az első világháború történetének elbeszélése akadémiai környezetben és múzeumi közegben. Lehet-e a magyar avantgárd intézményesülését (a „pesti Ma” vállalkozásának lényeges vonását) képzőművészeti alkotásokon vizsgálni? Milyen tanulságokkal szolgál a magyar avantgárd bemutatása egy úgynevezett „kutatásalapú” kiállításon?

ERDEI LILLA

Világháborús testrepresentációk

Vizsgálatom tárgya a művésztagok, illetve a sérült test reprezentációja az első világháború idején. Bár művésztagokat korábban is gyártottak, léptékénél és a hadirokkantak nagy számánál fogva az első világháború különösen fontossá tette a végtagpótlékok hatékony előállítását és pozicionálását. Az újságokban megjelenő protézisreklámokkal éppúgy foglalkozom, mint a hadigondozás társadalmi kérdését tematizáló anyagokkal (különös tekintettel az 1917-es Országos Hadigondozó Kiállításra, amelynek plakátján például a műkarral kaszáló férfi a helyreállt munkaképesség általános metaforája). A reklám és a jótékonyági propaganda viszonyán túl azt is megvizsgálom, hogyan változott a csonka test megítélése: azt a veteránok megbecsültsége miatt már nem lehetett a vásári látványosságok közé számítani.

FARAGÓ KORNÉLIA

Magyar hangok a szerb diskurzusból: Háborús testek, háborús lelkek – az 1915–16-os szenvedésnarratívák

A szerb avantgárd egyik jeles képviselője, Rastko Petrović, hogy a háborúhoz kapcsolódóan kifejezzen mindent, „amit érez, akár megengedett, akár tilos legyen az”, változatos műfaji előzmények után, megírta *A hatodik nap* (Dan šesti) című regényét. Az albániai visszavonulás által inspirált regény a háborús szenvedésnarratívákhoz, a dehumanizálódás elbeszéléséhez keres – az avantgárd tapasztalatot is érvényesítő – eszközt és formát, mint ahogyan, egészen más elgondolásból, Branislav Nušić *Kilencszáztizenöt* (Devetstopeetnaesta) című regénye is ehhez a témakörhöz nyúlt. Ebbe a diskurzusból olvassa bele az előadás Darvas Gábor *„Mindent meggondoltam és mindent megfontoltam...”* című regényét, és azokat a naplófeljegyzéseket, amelyek a szerb hadifogságba került magyar foglyokkal járatják be ugyanazt a „nagy utat”, a háborús testek és lelkek teljes hanyatlásának útját. A különbségben megmutatkozó világháborús nézőpontok és narratív koncepciók a „majd csak vége lesz egyszer” letargiáját megjelenítve mutatnak egymásra.

FÖLDES GYÖRGYI

Nők, háború, avantgárd

Előadásomban a nők–háború–avantgárd témáját, azaz az avantgárd női alkotóinak a háborúhoz és a nőiséghez való viszonyát ezúttal kiszélesítve vizsgálom: nem magyar terepen, hanem a nyugat-európai dadaista női művészek körében. Hannah Höch pacifista-feminista fotómontázsaival és kollázsaival egyszerre fogalmaz meg háború- és politikakritikát, és teremti meg az „új nő” típusát. A szintén a Cabaret Voltaire köréhez tartozó előadóművésznő és költő, Emmy Hennings a marginalizáltság – prostituáltak élete, drogfüggőség – állapotát fordítja át dadaista költeményekbe és dalokba, és férjével, Hugo Ballal ír négykezes verseket a háború ellen. A legérdekesebb és legellentmondásosabb pályát azonban talán a futurista múzsaként induló, később viszont Marcel Duchampmal együtt alkotó Mina Loy futja be, aki az első Feminista Manifestum szerzője.

FŐFAI RITA

A békevágy ambivalenciája Ernest Hemingway *Búcsú a fegyverektől* című regényében

Ernest Hemingway az első világháború lezárása után tíz évvel írta meg *Búcsú a fegyverektől* című könyvét, amely megkérdőjelezi a háborúba hívó hősi narratívát, leleplezi a frontvonalat patetikusnak bemutató beszédmódot. A háború elutasítása mellett azonban az attól való elszakadás nehézségét is hangsúlyosnak érzem a műben. Előadásomban azokat a szöveghelyeket elemzem, amelyek a háború, a katonaság eszményének kultúrába ágyazottságára, az identitás- és társadalomformálásban betöltött szerepére hívják fel a figyelmet. Értelmezésem szerint ezért a regényben megjelenő válság kettős: egyszerre reflektál a harcok és a béke mint alternatíva problematikusságára. A fegyverektől való búcsú ezért itt a menekülés helyett a szemléletváltás nehézségét jelöli.

FÜZI IZABELLA

A kinemaszkeccs, az „ostoba torzszülött”

1914. október 17-én mutatták be az Omnia „mozgóképpalotában” Adorján László *Attak* című „szenzációs háborús kinemaszkeccsét”. A színpadi és filmi jeleneteket váltogató műfaj a 10-es évek elejétől vált dominánssá nemcsak a pesti, hanem a vidéki szórakoztató intézményekben is. És bár a háború évei alatt a kinemaszkeccsek száma csökkent (véltetően a színészhiány miatt), ez a népszerű forma talán alkalmas arra, hogy a háborús évek híreiből, aktualitásokból, romantikus történetekbe öltöztetett társadalmi feszültségekből szövődő tömegszórakoztatásának természetét jobban megértsük. A kinemaszkeccs által színre vitt ontológiai határsértés, amit a korabeli elemzők „ostoba torzszülöttként” (Hevesy Iván) nagyrészt elítéltek, a különféle médiumokhoz, reprezentációs formákhoz való nézői viszonyok közti különbségre is rámutatható. Előadásomban arra keresek választ, hogy a fantázia, a jelenlét, a valóság jelentései és hatásai hogyan ütköztek és keveredtek a reprezentációk e hibrid formáiban.

GÁNCOS KÁRMEN

„A Puccini-kérdés” – avagy a Színházi Élet a háborúban / a háború ellen

A Színházi Élet 1915 szeptemberében *Mi legyen Puccinival?* című vezércikkében megszavaztatta olvasóit: sérti-e a nemzeti érzést, ha az „olasz nemzet egy

reprezentatív emberének” művét játsszák az Operaházban, miközben a fronton az „olasz hitszegők golyóitól magyarok vérzenek”? A „Puccini-kérdés”, amely a hetilap hasábjain többször, számos más kontextusban is visszatért, az internacionális kulturális értékek és a fokozódó nemzeti érzékenység közötti konfliktuson keresztül irányítja a figyelmet a kultúra/művészet és a politika/háború viszonyrendszerének feszültségeire. Az előadás során a Színházi Élet 1914–1918 közötti lapszámait vetem diskurzuselemzés alá, hogy a „Puccini-kérdés” árnyékában megvizsgáljam, hogyan pozícionálta magát a művészeti hetilap a háborús sajtóretorikában, vagy épp azzal szemben.

GERENCSÉR PÉTER

Az ellenállástól az akkulturációig. A mozik műsorszerkezete az első világháborúban a rábaközi mozgók példáján

Az első világháború a hazai filmgyártás konjunktúráját jelentette. Az előadás a rábaközi mozik (Csorna és Kapuvár) műsorszerkezetének vizsgálatával arra keres választ, hogyan integrálódott a film új médiuma a magaskultúrába. Amíg a háború kezdetén 4–8 filmből állt a program, a szám a háború végére lecsökkent 2–4-re, de a változás elsősorban nem kvantitatív. A külföldi filmműfajok és a sztárkultusz meghonosításával a magyar gyártású játékfilmek a médium presztízsének emelkedésével jártak, beillesztve a filmet a nemzeti kultúrába. Az előadás módszertani javaslata szerint az 1910-es évekbeli magyar némafilm vizsgálatához hasznos támpontot jelentenek a 19. század irodalomtörténetével kapcsolatos kutatások, nevezetesen a „megnemesítés” Milbacher Róbert által és a „nemzeti tudományok” Dávidházi Péter által elemzett koncepciója.

HARKAI VASS ÉVA

Nyugat, 1916: Valóságreferenciák és fikció – front és háterszág (Tersánszky, Móricz, Kaffka)

A tanulmány a háborúellenessége folytán bírósági eljárásokba és folyóirat-szám-elkobzásba keveredő Nyugat folyóirat 1916. évi számait szemlélve igyekszik nyomon követni a kiadvány lapjain megjelenő, az első világháború történéseire, alakulására reflektáló szépirodalmi és publicisztikai jellegű szövegeket. E szövegkorpuszon belül különösen Tersánszky Józsi Jenő, Móricz Zsigmond és Kaffka Margit folyóirat-publikációira koncentrálok.

Tersánszky 1914 és 1918 között a háború különböző frontszakaszairól ír tudósításokat a Nyugatba, és 1916-ban e folyóirat kezdi folytatásban közölni *Viszontlátásra, drága* című regényét, amelyet majd csak 1918-ban fejez be az orosz fronton.

Móricz Zsigmond tollából riportok, karcolatok, tudósítások jelennek meg, egyenesen a frontról, háborús tapasztalatainak szépirodalmi összefoglalása pedig a *Szegény emberek*.

A háború közvetlen megélése (Tersánszky) és jelenségeinek helyszíni megfigyelése (Móricz) e koncepción belül Kaffka Margit azon szépirodalmi (versek, novellák, kisregények) és publicisztikai (cikkek, jegyzetek) szövegeivel egészül ki, amelyek a háború hátországában megélt tapasztalatokat textualizálják. 1916-ban *Két nyár* című szövegét is a Nyugat kezdi közölni folytatásban.

E szövegekörpusz alapján valóságreferenciák és fikció szálain haladva rekonstruálhatók a harmadik évébe lépett háború egzisztenciális tapasztalatai és alakulásrajza.

HELTAI GYÖNGYI

Sikerrecept és/vagy háborús inspiráció – Változások a Vígszínház repertoáropolitikájában (1916–17)

A legtekintélyesebb pesti magánszínház 1914-re külföldön is piacképes „há-ziszerzői” gárdával, bejáratott nemzetközi kapcsolathálóval és hűséges polgári törzsközönsséggel rendelkezett. Elsősorban hazai és külföldi bulvár jellegű újdonságokat mutattak be, de repertoárépítésükben művészszínházi ambíció (Csehov, Shaw) demonstrálására is törekedtek. A rendező által összehangolt játéktípus igénye is itt vált meghatározóvá (Ditrói Mór, Jób Dániel).

A Vígszínháznak az OSZK Színházi Tárában őrzött iratanyagára, valamint 1916–17-es évadbeli bemutatók szövegekönyveire támaszkodva arra keresek választ, mennyiben hatottak a háború tapasztalata által generált kulturális hatások a közönségigényre kényszerűen fogékony magánszínház műsropolitikájára. Elsősorban a „há-ziszerzők” darbjait vizsgálom abból a szempontból, hogy felfedezhető-e bennük az eszképzizmus vagy a radikális szembefordulás trendje, megjelenik-e új tematika, új drámai vagy színpadi nyelv – és ha igen, akkor ez mennyiben bizonyul összeegyeztethetőnek a Vígszínház előadásait jellemző pszichológiai realista játékmóddal, az elegancia, a kellemesség színpadi reprezentációjának elvárt igényével.

HORVÁTH CSABA

A kimaradás módozatai. Jaroslav Hasek: *Svejk, a derék katona*, Kuncz Aladár: *A fekete kolostor*

Az első világháború az európai kultúra egyik legnagyobb törésének bizonyult. Ez abban is megnyilvánult, hogy felerősödtek azok az irodalmi tendenciák, amelyek nem a történelmet alakító, hanem a történelemből kimaradó embert állítják a középpontba. Az előadás két művön keresztül, a cseh Jaroslav Hašek *Svejkjén* és a magyar Kuncz Aladár *Fekete kolostorán* keresztül igyekszik bemutatni, hogyan válik irodalmi hőssé az az ember, akit nem a történelem aktív formálása, hanem a választott vagy a kényszerű kimaradás határoz meg.

JENEY ÉVA

Egyidejű egyidejűtlenségek?

„A gyorsvonat egyik hálófülkájéből a folyosóra lépett ki Virágosvölgy táján Marosvásárhely legélesebb zenei profilja. [...] »Pestről jössz? Csak nem voltál te is a Mesterdalnokokban?« [...] 1916-ot írtunk, de odakint nyárbahajlott a kifestett tavasz és csapataink – minek mondjam tovább? Magunkfajta magyar, vagy bármilyen nemzetiségű lateiner szombaton Pestre roboghatott, operában lehetett és hétfőn délelőtt megint bemehetett a hivatása helyére” – írja Molter Károly *Erdély történelmi hangulata 1916-tól Trianonig* című munkájában.

Hogyan változott meg ez az életforma 1916 augusztusa után? Mivel magyarázható a románok jelenléte és jelentősége a dada zürichi szakaszában? Mivel gazdagítják a korszak irodalmát a Kosztolányira Rilke-ről szóló írásával ható Hans Carossa naplójegyzetei? Miért 1916-os „a háború első éjszakája”?

Ezekre a kérdésekre és lehetséges összefüggéseikre kíván válaszokat keresni az előadás.

JUHÁSZ ANDREA

Regény a francia internáltságából – Kuncz Aladár: *Felleg a város felett* című szövegének kéziratáról

Kuncz Aladár az első világháborút különböző francia internálótáborokban töltötte. A fogság majdnem öt éve alatt folyamatosan dolgozott: feljegyzéseket készített a mindennapokról, ebből született később a *Fekete kolostor*, írt

novellákat, fordított, esszéket, tanulmányokat készített. Az OSZK-ban őrzött Kuncz-hagyaték tanúsága szerint a fogság idején írta meg egyetlen regénye, a *Felleg a város felett* első változatát. A regénytrilógiának szánt mű első része 1929–30-ban jelent meg folytatásokban az Erdélyi Helikonban, majd 1931-ben, a *Fekete kolostor* megjelenése és a szerző halála után könyv alakban. A kiadó bevezető sorai tájékoztattak: a megjelenő szöveg csak a trilógia első darabja, a folytatás nem készült el. Nos, a kézirat, amely valószínűleg a regény első változata, tartalmazza a mindezidáig nem létezőnek hitt folytatást is. Előadásomban erről a fogságban írt szövegről szeretnék beszélni, abból a szempontból vizsgálva a kéziratot és a művet, hogy milyen módon építi fel a fogoly szerző a közvetlenül a háború előtti magyar világot művében, és hogy azt a háború után majd miképpen változtatja meg. Az újonnan felfedezett kézirat és annak elemzése mindenképpen a regény új értelmezését hozza, és hozzájárul a Kuncz-életmű jellegzetességeinek és változásainak megismeréséhez is.

KAPPANYOS ANDRÁS

Dada-találmányok: fotómontázs és „szabad” tipográfia

Bár a Dadát ma széles körben a modern művészet egyik legfontosabb fordulópontjának tekintik, viszonylag kevés figyelmet kapnak a tényleges találmányok: azok a művészeti eszközök, fogások, alkotói eljárások, olykor pedig egész műfajok, amelyeket a Dada bevezetett és kifejlesztett. Ezek közül talán a Hugo Ball által alkalmazott Lautgedichte és Marcel Duchamp ready-made-jei a legismertebbek. Természetesen számos ilyen találmány olyan korábbi fejlesztéseken alapul, mint a futuristák performatív gesztusai vagy szándékosan előidézett nyilvános botrányai, illetve Christian Morgenstern hagyománytörő versei és hasonlóképpen. Technikai értelemben persze a fotómontázs is megelőzi a dadaizmust: Oscar Gustave Rejlander már az 1850-es években is kiállított kompozit fotókat. Azok a képek azonban kivétel nélkül festői témákat és zsánereket valósítanak meg, festményoptéknak mutatkoznak, sohasem használják ki a fotográfia frissességét, közvetlenségét, esetlegességét. Hasonlóképpen a kreatív tipográfiát is széles körben használják a Dada előtt, különösen a kereskedelmi reklámban és a napi sajtóban, hogy gyakorlati célok érdekében manipulálják a közvélemény figyelmét. A fotómontázst és a tipográfiát a dadaizmus emelte az önálló művészeti alkotás szintjére, de ez nem lett volna lehetséges a nyomdaiparban felhalmozott tapasztalat és a modern sajtó technológiai fejlődése nélkül – amit természetesen a hírközlés, a tömegkommunikáció háborús konjunktúrája indu-

kált. Az előadás célja, hogy ezeket a kapcsolatokat és azok következményeit részletesebben is megvizsgálja.

KARAFIÁTH JUDIT

A francia irodalmi élet a háborús években

A háború első éveiben tömegesen jelennek meg hazafias és lelkesítő művek többet között Barrès, Remy de Gourmont, Henry Bataille és Edmond Rostand tollából, és mellettük alig hallatszik a háborút ellenzők hangja. Később a saját harctéri élményeken alapuló beszámolók reális képet igyekeznek adni a lövészárkok világáról.

A hátszág irodalmi életének központi alakja Apollinaire, hatására és részben körülötte szerveződik az új irodalom a SIC és a Nord-Sud című folyóiratokban (Albert-Birot, Reverdy, Dermée, Radiguet stb.).

A későbbi szürrealisták lázadásának alapélménye a személyesen megélt háború, de döntő hatással van rájuk a Nantes-ban megismert Jacques Vaché is, aki radikális negativizmusával és Jarrytól tanult gyilkos humorával a háború értelmetlenségét hirdeti. Vaché nonkonform viselkedése és művészetellenes attitűdje jóval Tzara Párizsba érkezése előtt bevezette Bretonékat a dadaista szellemiségbe.

KELLNER BALÁZS

Androgün ökológia – hadiprimadonnák a Nagy Háborúban

Kutatásom középpontjában az első világháborús szibériai hadifogolyszínpadokon fellépő „férfinő” primadonnák állnak. Míg a frontokon elsősorban a hátszág művészeiből toborzott alkalmi társulatok kísérelték meg a békeidők, az otthon egy-egy szilánkját a lövészárkok mögé csempészni, addig a fogságban sínylődő katonák saját soraikból kényszerültek kizárólag férfiakat a színpadra állítani. Itt léptek színre az ún. fogolyprimadonnák, akiknek szerepe jóval túlnyúlik e kényszer szülte megoldáson, illetve a szebbik nem hiányából fakadó frusztrációk valamiféle csillapításával sem kellően magyarázható. Olyan androgün ökológiát alkottak, amely lényegileg különbözött a kor genderképzetétől. Mindezt az elérhető primer források (a fennmaradt naplók, tábori újságok, szövegekönyvek, valamint a világháború utáni színházi és rádiós reprezentációk stb), illetőleg a kor kapcsolódó társadalomtörténeti, kultúraelméleti, testképi, szexológiai diskurzusainak recepciójában vizsgálom.

KÖTÉL EMŐKE

„... *Tisza Pista is hajtatott, igen integetett, de kutya sem üdvözölte.*”

A kiábrándulás alakzatai a tudomány és szépirodalom nyelvzetében

Az előadás tárgya egyfelől az esztétikai reagálás a történelmi, politikai eseményekre (1916: az uralkodó halála és koronázás, román betörés és visszaverése, hátország és csataövezetek viszonya stb.) – illetve az események esztétikai felmutatása. A válaszok különböző formái (próza, líra, háborús riportok), modernizmus és hagyomány(ok) egymás mellettisége, a háború bemutatásának nyelvezete és az arra adott reakciókban mutatkozó eltérések (Kassák, Babits, Balázs Béla stb.). Mindezek mögött egyén és közösség viszonyának módosulása. Másfelől a magyar tudományos közélet változásai: a háborús ideológia és társadalomkritika formái (a hivatalos kultúrpolitika megnyilvánulásai: Dézsi, Gragger, Klebelsberg).

LOBELLO MAYA

Bródy Sándor *Lyon Leája* és a „zsidó” Budapest 1917-ben

Az első világháború kezdetén megszűnt a Magyar Színház: a szerződés nélkül maradt színészek számára nem maradt egyéb lehetőség, mint hogy saját színházat alapítsanak. Író azonban nem akadt, aki hajlandó lett volna „hozomra” dolgozni. A konzorcium tagjai mégsem léphettek darab nélkül a nyilvánosság elé. Az utókor úgy tudja, hogy Bródy Sándor nagy sikerű 1915-ös színdarabja, a *Lyon Lea* Gombaszögi Frida ötletének köszönhetően kerülhetett színpadra („Bródy Sándor majd biztosan ad darabot. Ő szegény ember párti, szereti is a színészeket. Menjünk el hozzá.”). Bár pénzügyi sikert a darab csak a benne szereplő színészeknek hozott, a *Lyon Lea* lett Bródy Sándor egyik legsikeresebb, egyhuzamban egyik leghosszabban játszott darabja. Míg a pesti közönség ostromolta a jegypénztárat „az új Rómeó és Júlia” utolsó jegyeiért, a kritikusok hol méltányolták, hol támadták a darab népszerűségét. A keresztény lapok erotikus témája miatt, istenkáromlásért támadták a *művet*, az Egyenlőség című folyóiratban pedig komoly vita kerekedett arról, hogy szabad-e a *Lyon Leát* zsidó darabként értékelni.

Érdekes módon nem csak az Egyenlőség hasábjain látott napvilágot az a vélemény, amely szerint a rabbi lányának története nemcsak sérti a zsidó érzületet, hanem hozzá is járul az antiszemitizmus szításához. *Lövészárkok a hátország-*

ban című kötetében Bihari Péter az 1917-es évet jelöli meg az antiszemitizmus tetőpontjaként Magyarország első világháborús történetében: a *Lyon Lea* sikerének háttérében mennyire állhat a Vázsonyi Vilmos körül kialakult politikai helyzet, a sajtóban híresztelt „hadimilliomosch”-jelenség, illetve a gyakori vád, hogy a zsidók nem harcoltak a háború frontjain? Nem lehet véletlen, hogy témaként először a *Lyon Leában* került színpadi rendezésre a háború realitása – mint ahogy az sem, hogy *Fehér könyvében* a fronton harcoló István fiának dedikálta művét Bródy Sándor.

Előadásomban nemcsak vizsgálni szeretném a *Lyon Lea* népszerűségének okát e darab korabeli recepciótörténetén keresztül, hanem az 1915–1917-es évek tükrében mai szemmel kísérlem meg feltárni azt, hogy a *Lyon Lea* milyen tanulságokkal szolgálhat a budapesti zsidóság asszimilációs történetének mélyebb értelmezéséhez.

MANN JOLÁN

Krleža szimfóniái – zene és irodalom kölcsönhatása

Miroslav Krleža horvát író az első világháború történetében döntő fordulatot jelentő 1916-os évben tette közzé szimfóniái (szimfonikus költeményei) hatrészes ciklusának első darabját, a *Déli szimfóniát*, a rákövetkező évben pedig még hármat, a *Pánt*, majd az *Alkonyat* és a *Noktürn* címűeket. A szimfóniák első darabjai az antik idilli költészet mintáiból indulnak ki, és a szecessziós életfilozófia hatását mutatják, zenei háttérük pedig nagyban rokon a századforduló neoromantikus és impresszionista irányzataival. Ugyanakkor a zenéből kölcsönzött műfaji meghatározás a tradicionális irodalmi formáktól való elmozdulást is jelzi e művek esetében. Az impresszionista-szecessziós jegyeket a ciklus középső és utolsó (*Szodamai bacchanália*, 1918 és *Őszi reggeli utca*, 1919) darabjaiban felváltják az expresszionista megoldások, a kezdeti vitalizmus helyét pedig átveszi a pesszimista világszemlélet. A világ fokozatos elborulásának képét mutató szimfóniák jól tükrözik az – ugyan nem háborús eredetű, de a létezés örömet dicsőítő – eufória ellehetetlenülését. A szimfóniák egyes darabjai fölfoghatók az eszképizmus megnyilvánulásainak is egy eredendő idilli műfaj esetében, amely azonban – műfaji jellemzőit megőrizve – egyre inkább közeledik a radikális kitörés lehetőségeihez.

MARMIROLI LORENZO

A háborús sajtókampány a *L'Unità-problemi della vita italiana* és *La Voce* című kulturális folyóiratokban (1914. július–1915. május)

Az előadásban sor kerül néhány cikk bemutatására és összehasonlítására, amelyek a *L'Unità-problemi della vita italiana* című kulturális folyóiratban (Firenze, később Róma, 1911–1921, főszerkesztők Salvemini Gaetano és De Viti De Marco Antonio) és a *La Voce* című kulturális folyóiratban (Firenze, 1908–1906, főszerkesztő Prezzolini Giuseppe, később De Robertis Giuseppe) 1914 júliusa és 1915 májusa között jelentek meg.

Az olasz értelmiség sokáig élvezte azt a kiváltságot, amely a Nagy Háború más szereplőit nem illette meg: az időt. Augusztus 2., az olasz kormány semlegeségi üzenete után Olaszországban az értelmiségiek között mélyre ható és széles körű vita alakult ki a Península jövőjéről és az akkori európai krízisben játszott lehetséges szerepéről. A vita fő területe: a kulturális folyóirat, az értelmiség *fóruma*.

Az olasz közösség azonnal neutrális és háborúpárti csoportokra oszlott, és a két folyóirat különböző okfejtéseket és gondolkodást követve szállt harcba a háború, a Monarchia mellett, a *Dreibund* szövetsége ellen.

Az előadás célja megmutatni és párhuzamba állítani a *L'Unità-problemi della vita italiana* és a *La Voce* háborús sajtókampányát a semlegeségi üzenettől a májusi hadba lépésig: az előadás során olasz szemszögből mutatkozik meg, hogyan viszonyult az olasz demokratikus értelmiség a Monarchia háborújához, és miért támogatták a végül megszülető megoldást.

MÉSZÁROS ZSOLT

„Egy diadalmas ország fővárosa nem élhet úgy, mint egy ostromlott város”. A divat, a háború és a Víg

Közismert, hogy az első világháború folyamán élénk színházi élet folyt a magyar fővárosban, különösen a Vígsház tűnt ki teltházassal előadásaival és ünnepektől sztárjaival (pl. Fedák Sári, Csontos Gyula). Nagy sikerű bemutatói közül, háromnak is – Edward Knoblauch: *Ónagysága ruhája* [ford. Heltai Jenő] (1915), Herczeg Ferenc: *Kék róka* (1917), Molnár Ferenc: *Úri divat* (1917) – cselekménye a ruha körül forgott. A darabok színrevitelében és sajtókampányaiban központi szerepet játszó pompás toalett a harctéri események és a fokozódó anyagihiány közepette kevésbé követendő példaként, mint inkább erődemonstrációként, illetve vágyképként működött. Előadásomban a háború, a divat és a színház kölcsönhatásának kulturális, ideológiai, gazdasági vetületeit vizsgálom.

MILIÁN ORSOLYA

„Nagy internálótábor lett a világ”. A „háború kísértete” és a homoszociális viszonyok Kuncz Aladár *Fekete kolostor*ában

Előadásomban Kuncz Aladár 1931-ben megjelent, az első világháború franciaországi internálótáboraiiban szerzett tapasztalatain alapuló *Fekete kolostor. Feljegyzések a francia internáltságából* című emlékiratát tervezem vizsgálni. Alapvetően két kérdést igyekszem körüljárni: hogyan „kísért” az első világháború képe az 1914–1919 között Perigueux-ben, Noirmoutier-n és Ile d’Yeu-n civil internáltként raboskodó értelmiségi memoárjában, egyáltalán milyen képet fest a háborúról az, aki testi mivoltában távol van a fronttól, és a hírzárlat, a (levél)cenzúra működése miatt szükségszerűen alulinformált a háborús eseményekkel kapcsolatban? Másrészt az internálótáboros férfiközösségek homoszociális viszonyaira fókuszálok, arra, ahogyan a noirmoutier-i foglyok egymással szolidáris közösséggé formálódnak, amelyben ugyanakkor a csoporton belül elfoglalt pozíciókat, a közösség életében játszott szerepeket az intellektuális, szexuális, etnikai és gazdasági másságok határozzák meg. Ezzel összefüggésben térek ki a homoszexuális kapcsolatformáknak a *Fekete kolostor* narratívájában áthangolódozó reprezentációjára, arra, ahogyan a kezdeti tudomásulvétel vagy vagy félrenézés, az enyhe undor, majd az eltiltás (a tánciskola bezárása) után a megértésre – vagy legalábbis a megérteni törekvésre (dr. Herz) – vált át az elbeszélői attitűd.

MIZSER ATTILA

Elhagyott emlékezet: Történelmi tapasztalat, trauma és nyelvhasználat Kornis Jenő naplójában és levelezésében (1914–18)

A barna táská című dokumentumkötet (Noran Libro, 2015) Kornis Jenő közkatoná az első világháború alatt írt, évtizedekig lappangó naplójegyzeteit, levelezését és egyéb feljegyzéseit teszi közzé. A magánszövegeket tartalmazó korpusz nemcsak egy személyes élettörténet egy adott fejezetét mutatja be, hanem a történelmi tapasztalat és a történelmi trauma lenyomataként is értelmeződik. A háború, illetve a háborús mikrotörténések elbeszélése egyedi nyelvet feltételez, amely jellegzetes poétikai és narrációs megoldásokkal él, emellett elhallgatásokkal, hasadásokkal terhelt. Előadásom a háború, az emlékezet és a trauma nyelvének sajátosságaira koncentrálok.

MOLNÁR ÉSZTER

Félelem, hit és elköteleződés összefüggései és ellentmondásai. Csáth Géza az első világháborúban

Az előadásban az értelmiség háborús elköteleződésének természetét vizsgálom, de nem csupán a nyilvános szférában megmutatkozó szellemi mobilizáció írásos anyagában, hanem a privát szféra forrásainak bevonásával, a háborúval kapcsolatos explicit, direkt megnyilvánulások és a személyes áldozathoz való viszony megismerésén keresztül az elköteleződés mélységét és motivációs hátterét kutatom. Csáth Géza naplói, levelei és emlékirata alapján azokra a kérdésekre keresem a választ, hogyan egyeztethető össze a már-már beteges énféltés az önfeláldozást is magába foglaló háborús áldozatvállalással, mi a szerepe ebben a háborús célokkal való azonosulásnak és az ébredező vallásosságnak, és mi marad mindebből akkor, amikor a meggyőződés helyébe a kiábrándulás és az elfordulás lép.

MÓRO CZ GÁBOR

Részvét a létharcon túl

Előadásom témája Gozdsu Elek temesvári főügyész–író kevésbé ismert világháború-értelmezése, illetve annak eszmei háttere.

Gozdsu Elek a XIX. század végén a természet létrendjét kizárólagossá tevő *szcientizmus* (a vulgarizált pozitívizmus, illetve a szociáldarwinizmus) híve volt. Ám később, a XX. század elején a létharc durva valósága elől a transzcendensként tételezett művészet világába menekült, vagyis a szcientizmussal sok tekintetben szembenálló *radikális esztétizmus* követőjévé vált.

Ugyanakkor aligha tagadható, hogy az íróra „esztétista” korszakában is igéző hatást gyakorol a szociáldarwinizmus. Erről tanúskodik 1914. augusztus 24-én szerelmének és szellemi társának, Weisz Annának írott levele, amelyben – távol a hadi eseményektől, temesvári magányában – a néhány héttel korábban kirobbant világháború szükségyszerűségét próbálja igazolni.

E magyarázatnak több eleme is meghökkentő, sőt kínos lehet a mai olvasó számára. Mindenekelőtt az, hogy Gozdsu most nem a társadalmon belül, az individuumok közötti kapcsolatokra összpontosítva, hanem szélesebb összefüggésben, egymással szemben álló népek viszonyrendszerében vizsgálja a létharc és a természetes szelekció törvényszerűségeit.

Ha a levél néhány szerencsétlenül megfogalmazott mondatát kiragadjuk a szöveggörnyezetből, könnyedén juthatunk arra a következtetésre, hogy az idősödő Gozdu – mindenfajta külső kényszer nélkül, a saját meggyőződéséből fakadóan – a német imperializmus apologétájának szerepére vállalkozik.

Ám a teljes szöveg ismeretében a kép jóval árnyaltabbá válik. Atavisztikus szociáldarwinista eszmei orientációjának igyekszik határokat szabni – jellemzően akkor, amikor a művészi individualitás, illetve az esztétikai és etikai vonatkozásban egyaránt értelmezhető *megértés* kérdéseivel szembesíti levelének címetzettjét és önmagát.

NAGY CSILLA

Énkép, ellenségkép és idegenség Hans Carossa 1916-os háborús naplójában

Hans Carossa megítélése meglehetősen ellentmondásos: bár 1933-ban, Hitler hatalomra kerülése után a „belső emigrációt” választja, hangsúlyozva távolságtartását a birodalommal szemben, később, a második világháború alatt mégis az egyik leginkább támogatott íróvá válik. Átveszi a frankfurti Goethe-díjat (1938), elvállalja az Európai Írószövetség elnöki posztját (1941), a háború után pedig kísérletet tesz szerepvállalásának tisztázására (*Ungleiche Welten*, 1951). Carossa 1916-ban a román fronton katonaoorvosként szolgál, tapasztalatait naplójában jegyzi fel, amely 1924-ben jelenik meg először (*Rumänisches Tagebuch*). Az előadásban azt vizsgálom, milyen értékválasztás, morális viszonyulás jellemzi az első világháború közvetett leírását, különös tekintettel az önértelmezés és idegenség alakzataira, valamint az ellenségkép megjelenésének módjaira.

PATONAI ANIKÓ ÁGNES

Az országos gyásztól a szénzünetig: magyarországi mozik 1916 novembere és 1917 márciusa között

A mozi, és a moziban látható filmek az első világháború idejére már igen jelentős szerepet tölthettek be a mindennapokban. Egyszerre biztosították a könnyed szórakozást, a kikapcsolódást, a háború borzalmaiból való menekülés lehetőségét – mindennek ellenkezőjével együtt: olykor a megrendítő művészi élményt, a háborús állapotokkal való szembesülést vagy a propagandát.

A filmekre, a forgalmazásra és vetítésre épülő iparág ekkorra már komoly tényező volt. Nem csoda tehát, hogy a mozik bezárása óriási felzúdulást keltett, újrainításuk pedig ugyanakkora örömet.

Az előadás olyan kérdésekre próbál áttekintő választ adni, mint hogy mit és hogyan vetítettek ebben az időszakban a magyar mozik, milyen esztétikai vagy kereskedelmi elvek alapján, és hogyan viszonyult ez az új művészet Magyarországon a klasszikus irodalmi művekhez.

RÓZSAFALVI ZSUZSANNA

Meghalni jobb? Gábor Andor elfedett írásai az első világháború idejéből

Gábor Andor azon íróink egyike volt, akik az elsők között szóltak a háború morális és materiális értelemben vett destruktív hatásáról és a háborús propaganda visszásságairól. Mindezt rendkívül széles modalitású horizonton tette: a pamflet műfaján keresztül az *Untauglich úr*ban, a kabaré színpadain (Modern Színpad, Apolló-kabaré) szatirikusan-ironikusan, novelláiban rendkívül erős pszichológiai érzékenységgel analizálva a háborúba kényszerített emberek önrendelésének elvesztését. Előadásom központjában Gábor Andor *Meghalni jobb* című, a szerző által legjobb művének tartott szövege áll, amelyet azonban még *A magyar irodalomtörténet bibliográfiája* sem vett fel a szerző művei közé, noha 1917-ben az Érdekes Újság regénymellékleteként önállóan is megjelent. Kitérek ugyanakkor az Új Időkben folytatásokban közzétett, majd a Singer és Wolfnernél kötetben 1915-ben kiadásra került *Untauglich úr* című regényére, valamint háborút tematizáló kabarédarabjaira, blüettjeire is.

SZABÓ FERENC JÁNOS

Gramofonlemez és kultúrmisszió a világháború éveiben

Peter Martland a brit hanglemeztörténetről írott értekezésében (1992) elemzi, miként fordult a brit közönség zenei ízlése a populáris zene irányába az első világháború alatt. Tény viszont az is, hogy míg a háborúban álló országok nagy részében – szövetségi hovatartozástól függetlenül – készültek komolyzenei hangfelvételek 1914 és 1918 között, az ugyanekkor készült magyar zenés hanglemezeken kizárólag populáris zene (operetttrészetek, magyarnóták és orfeumdalok) hallhatók. Az ellentét nemcsak a külföldi és a magyar gramofonreperto-

ár, de a budapesti zenei élet és hangrögzítés tendenciái között is tetten érhető. Előadásomban az 1915 és 1917 közötti magyar gramofonrepertoárnak a nemzetközi repertoár és a budapesti zenei élet kontextusában végzett vizsgálata alapján azt tárgyalom, milyen tényezők hatására és milyen irányban változtak a magyar nagyvárosi emberek zenehallgatási szokásai.

SZÉNÁSI ZOLTÁN

Inter arma: Egy „úgynevezett »irodalmi« vita” tanulságai

Az első világháború kitörését követő közhangulat Magyarországon hamarabb megfordult, mint Európa többi hadviselő országában: az első hetek lelkesedése lényegében már 1914 őszére elpárolgott. A napi politikában a béke a „nemzeti egység” fenntartása érdekében tovább megőrződött, a kormánnyal szolidaritást vállalva az ellenzék még jó ideig került a nyílt politikai harcoktól. A fokozódó belső feszültség az irodalmi életben előbb vezetett közvetlen összeütközéshez. Előadásomban az 1915–1916-ban lezajlott, Rákosi Jenő által gerjesztett vitával foglalkozom. Az alcímekben szereplő idézőjeles szókapcsolat Adytól származik, és pontosan megvilágítja azt, hogy az irodalom ürügyén – legalábbis Rákosi részéről – az ellenségként tekintett vitapartner egzisztenciális ellehetetlenítését célzó küzdelem zajlott.

TVERDOTA GYÖRGY

A gerendaesés és a szálkakeresők

A címet Gyóni Géza híres-hirhedt *Csak egy éjszakára...* című verséből vettem kölcsön némi módosítással. Az író céhbe tartozó két csoportot állít szembe a vers. Az egyik csoport tagjai a hátszországban élnek értelmiségi életüket, a másik csoport tagjai pedig a világháborús lövészárkokban várják a parancsot, hogy életük kockára tételével vagy feláldozásával megütközzenek az ellenséggel. Az írástudók közösségét a világháború osztotta két, egymással szembeállítható sorsközösségbe. Ez a megosztottság az élettapasztalatok terén, az emberi létezés alapvető kérdéseinek megítélésében és a nyelvhasználatban is mély nyomokat hagyott. Előadásomban a harctéri és a hátszági értelmiség nyelvének szembesítésére vállalkozom.

VALLASEK JÚLIA

Testhatárok. Hadirokkantak megjelenítése az első világháborús magyar sajtóban

Az első világháborúban alkalmazott haditechnika korábban ismeretlen mértékű rombolást okozott, a frontokról visszatérő sebesültek, hadirokkantak személyében a mindennapok nyilvános terében is megjelent a csonka, sérült test. Ennek sajtóban való ábrázolása szorosan összefügg azzal, hogy a háborús propaganda mennyire volt erős, illetve a közvélemény a mobilizáció vagy a demobilizáció fázisában volt-e.

Előadásom célja a sérült test és az ahhoz kapcsolódó különféle jelentések feltérképezése az első világháborús magyar sajtóban, jelesül a korszak egyik legnagyobb példányszámú, mérsékelt konzervatív napilapjában, a Pesti Hírlapban. Azt a folyamatot vázolom fel, ahogyan a sérült test médiareprezentációja 1916 nyaratól kezdve fokozatosan elmozdul az első időszak heroikus ábrázolásmódjától a problematikusabb, metaforikus, cenzúrázott ábrázolásmódok felé.

VERES MIKLÓS

„...az irodalmat úgysis megette a fene” – Laczkó Géza és az első világháború

A Petőfi Irodalmi Múzeum 2015-ben megjelentette „...az irodalmat úgysis megette a fene” című első világháborús naplókötetét. A könyvben öt írói-értelmiségi háborús napló kapott helyet, köztük a címadó, Laczkó Géza naplója (a további szerzők: Dánielné Lengyel Laura, Bauer Ervin, Erdélyi József, Lénárd Jenőné Hoffmann Ilona). Előadásomban a Laczkó-napló sajtó alá rendezőjeként arra a kérdésre keresem a választ, hogy miként reprezentálja a szöveg, az értelmiségi attitűd változásait a világháború alatt. Miközben egy-egy pillanatra láthatjuk Laczkó családi életét, tanári munkáját, naplójából kibontakozik egy tépelődő, magával meghasonlott ember képe, akit az egyik pillanatban a kitörő lelkesedés, a másikban a háború elutasítása, végül a rezignált fásultság jellemez. Laczkó naplójából feltárul előttünk a kor háborús Budapestjének hangulata, betekintést nyerhetünk a nyugatosok életébe, és a háború mindennapjait is megismerhetjük.

VISY BEATRIX

„ha szétszakad ajkam, akkor is” – a kimondás, kiáltás képzetei, motívumai Babits háborúellenes költeményeiben

Babits lírájában a háború elleni *szót emelés*, a *(ki)mondás* belső késztetése nemcsak a háborúellenes költemények létrejöttében érhető tetten, hanem a beszéd, felszólalás, kiáltás fontossága és szükségessége explicit módon is jelen van a versek motívumaiban, retorikájában. Az előadás a Babits-líra „hanghatása-it” mint a borzalmak elleni tiltakozás, megnyilatkozásmód eszközeit kívánja értelmezni. A megszólalás, kimondás tematizálása, nyílt vállalása vagy éppen vele szemben a csönd formái, jelentései és az ezekhez kapcsolódó eredendően „zengő” műfajok (zsoltár, ima) alakváltozatai olyan ismert háborúellenes költeményekben válnak kitüntetetté, mint az *Alkalmi vers*, a Húsvét előtt, a Háborús anthológiák, a *Kakasviadal*, a *Fortissimo* vagy a *Zsoltár gyermekhangra*.

ZSOLDOS EMESE

„Káosz van bennem és lemondás.” Bródy Sándor háborús Fehér Könyvéről (1914-1916)

Bródy Sándor 1914 decemberében újraindította folyóiratát, a Fehér Könyvet. Az új folyamat ugyan hasonló programmal hirdette meg, mint az egykori, tizenöt évvel korábbi lapot, ugyanakkor a háborús történelmi kontextus jelentékenyen befolyásolta mind az írások témáját, mind a szövegekben megmutatkozó szerzői attitűdöt. Az új folyamban mindössze három kötet jelent meg, ezekben politikusportrék, esszék, novellák, színművek, levelek szólnak a háború tébolyáról, mert „az embert ez az állapot a maga külső és belső meztelenségében mutatja meg.” Az előadás azt kívánja vizsgálni, hogy Bródy ezen írásaiban miképpen rajzolódik ki a háború alakzata, valamint mennyiben értelmezhetőek önvallo-másként harcos katonaképzései, illetve a teljes összeomlást vizionáló képei.

